

Od dokumentů k příběhům a k sobě samým

Kompetence pro demokratickou kulturu

Debatní metody

Naše hodnoty a postoje jsou různé, pro každého jsou důležité jiné věci, máme jiné zájmy a jiné cíle. Abychom se mohli dohodnout na společných cílech, postupech a pravidlech a abychom mohli komunikovat o věcech, na kterých se neshodneme, potřebujeme ovládat způsoby komunikace, které jsou pro nás efektivní a bezpečné.

V této kapitole si ukážeme, jak mluvíme o tématech, která mohou, ale nemusí být kontroverzní. Při **Konfrontaci s člověkem s jiným světovým názorem** zkusíme, jak vypadá rozhovor dvou lidí, kteří mají opačný názor, nebo se sebou navzájem zásadně nesouhlasí. Zjistíme, jestli jsme schopni někoho přesvědčit o své pravdě nebo jej alespoň přivést k zamyšlení. Může to být náš kolega, žák nebo někdo blízký. Zmíníme způsob, jak neeskalovat konflikt, ale zůstat otevřený spolupráci. Vzpomeneme některé z argumentačních faulů, které při takovéto debatě obvykle používáme. Zkusíme je pojmenovat, abychom je rozeznali a mohli se jim vyhýbat. Reagovat na alespoň některé z nich nám pomůže konstruktivní komunikace (viz kapitola 3). Nakonec si v aktivitě **Sikkalské království** zkusíme, jak slušně a konstruktivně debatovat z rozdílných názorových pozic, a přitom si uvědomíme výhody a nevýhody demokracie a autoritářského režimu.

Ve vzdělávacím modelu Tváří v tvář historii rozvíjejí představené aktivity téma člověk a společnost. V modelu Kompetence pro demokratickou kulturu rovnoměrně rozvíjejí všechny čtyři oblasti – hodnoty, postoje, dovednosti i znalosti a kritické myšlení; zejména tím, že vedou k zamyšlení se nad tím, o čem a jak mluvíme a jak se jednotlivé okruhy navzájem ovlivňují. Fungování demokratické společnosti umožňuje vzájemná komunikace mezi jednotlivými částmi společnosti. V demokratické škole zastupují žáky školní parlamenty, proto jsme pravidla pro úspěšné fungování školního parlamentu také zařadili do tohoto bloku.

Komunikační rozcvička

Anotace: Pomocí simulace rozhovoru prostřednictvím džiberingu si ukážeme, jak mohou osobní kulturní rozdíly ovlivnit rytmus, formu a výsledek rozhovoru.

Časová dotace: Cca 15 - 20 minut, pokud žáci již znají džibering, je aktivita kratší o nácvik džiberingu.

Způsob práce: Práce ve dvojicích, neverbální komunikace, rolové hry.

Kompetence pro demokratickou kulturu: Rozvíjí především schopnost komunikovat, pozorně naslouchat a vnímat neverbální komunikaci, řešit konflikt způsobený kulturní odlišností. Dokáže popsat, jak průběh komunikace ovlivňuje chování a tón hlasu. Žák dokáže popsat kulturní rozdíly.

Tváří v tvář historii: Člověk a společnost.

Metodické pokyny a postup:

- Lidé spolu komunikují nejčastěji slovy. Pokud jsme za dveřmi nebo slyšíme, že někdo mluví na ulici, nebo mluví jazykem, kterému nerozumíme, slyšíme rytmus, hlasitost, ale nerozumíme slovům. Požádejte žáky, ať si vyzkoušejí, jak zní, když se pokouší napodobit mluvu v jazyku, kterému nerozumí – třeba turecky nebo čínsky. Tomuto způsobu mluvení se říká džibering.
- Zeptejte se žáků, jestli si umí představit, že jsou v zemi, kde se mluví jazykem, kterému vůbec nerozumí. Umí si představit, jaké okolnosti by k tomu mohly vést?
- Nejdříve s žáky vyzkoušejte komunikaci beze slov. Požádejte je, ať vytvoří dvojici s někým, kdo má stejnou barvu trička. Pak najdou někoho jiného se stejnou zálibou, dále utvoří dvojici s někým, kdo dojíždí/dochází do školy stejným způsobem.
- V poslední dvojici zůstanou a udělají spolu další část cvičení. Zadání: Právě jsi přiletěl(a) na výměnný pobyt do země, kde se hovoří pro tebe nesrozumitelným jazykem. Když jste se na pobytu domlouvali, všechna korespondence probíhala v angličtině / němčině nebo jiném, tobě známém jazyku. Člověk, se kterým jsi si psal(a), tě však nemohl vyzvednout na letišti, proto poslal místo sebe někoho jiného. Viděli jste se na fotce, proto se mezi lidmi rychle poznáte. Vaše země se zvyky a způsobem komunikace navzájem velmi liší. Vaším úkolem bude domluvit

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

Vyrovnání se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

se. Každý z dvojice bude mít přidělenou roli, podle které při rozhovoru jedná. Na komunikaci využijte džibering.

Role:

1. Jsi ze země, kde se při setkání zdravíte pouze úklonem. Nedotýkáte se navzájem, dotýkat se jiných lidí se považuje za nezdvořilé. Je vám nepříjemné, když je druhý u vás příliš blízko. Mluvíte pomalu, dost potichu, promýšlíte jednotlivá slova. Musíš návštěvníkovi vysvětlit, že jej teď posadíš do taxíku, který jej doveze do restaurace, kde na něj čeká člověk, se kterým si psal. Taxík nemusí platit, protože zaplatíte předem. Vy s ním nemůžete jet, protože musíte počkat na někoho, jehož letadlo se zpozdilo.

2. Jsi ze země, kde jste zvyklí se při setkání obejmout a políbíte se na obě tváře. Mluvíte hodně, rychle a hlasitě, při rozhovoru se druhého často dotýkáte. Stojíte blízko sebe a když neznáte cestu, držíte se toho, co vás vede za ruku. Víte, že z letiště byste měli jít spolu na oběd.

- Nechte žáky zkoušet se domluvit přibližně tři minuty.
- Na závěr se ptejte, jestli si porozuměli. Co si myslí „návštěvníci“, že se jim partner snažil sdělit.
- V reflexi se ptejte, jak se ve své roli cítili? Co dělali, aby jim partner rozuměl? Co dělali, když druhý dělal věci, které mu byli nepříjemné? Co byste museli udělat jinak, aby komunikace fungovala (přitom je důležité mluvit o tom, jak změnit svoje jednání, ne jak by měl svoje jednání změnit partner.) Může rozdílný způsob nonverbální komunikace ovlivnit porozumění sdělení?

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

Vyrovnění se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

Konfrontace s člověkem s jiným světonázorem

Anotace: Zatímco jsme se v předchozí aktivitě snažili komunikovat s člověkem z jiného kulturního prostředí, teď budeme konfrontováni s někým, kdo má názory, se kterými nesouhlasíme. Uvědomíme si způsob, jak komunikujeme s někým s naprosto odlišnými názory a cíli, jaké argumenty používáme, když chceme někoho přesvědčit o svém názoru a svých hodnotách. Budeme hledat způsob, jak si naslouchat a jak vést dialog, který vede k porozumění a zabraňuje eskalaci napětí a animozity.

Časová dotace: 60 - 90 minut.

Způsob práce: Rolové hry, naslouchání, argumentace, práce ve dvojicích, skupinová práce.

Kompetence pro demokratickou kulturu: Rozvíjí respekt odlišným názorům, schopnost pozorně naslouchat druhému člověku i jiným názorům, řešit konflikty, které odlišnými názory vznikají. Dokáže pátrat po zdrojích informací, vyhodnotit je, hledat shody a rozdíly. Pomáhá formulovat obsah pojmů jako demokracie, svoboda, práva a povinnosti.

Tváří v tvář historii: Člověk a společnost.

Metodické pokyny a postup:

- Zopakujte se žáky pravidla slušné komunikace, jako je respekt k druhému a jeho názorům, zásada neútočit, neshazovat a nezesměšňovat, nedávat nálepky, naslouchat tomu, co druhý říká, neurážet se. Pokud jste předtím dělali komunikační rozcvičku s džiberingem, připomeňte, že nepochopení mohou způsobit i jiná kultura nebo zvyky lidí, kteří spolu mluví.
- Upozorněte je, že v následující aktivitě budou hrát roli člověka, který zastává určitý názor.
- Rozdělte žáky na dvě poloviny. Využijte techniku, která umožní, aby se potkaly náhodné dvojice. Například můžete očíslovat kartičky pexesa tak, že stejný obrázek bude mít čísla 1 a 2. Tyto lístky si pak žáci losují. Nezapomeňte na začátku hodiny zkontrolovat, že máte stejný počet dvojic karet jako dvojic žáků ve třídě.

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

Vyrovnaní se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

- Samotnou aktivitu uveďte krátkým proslovem: Mám pro vás špatnou zprávu. Situace, ve které jste se ocitli, je velmi nepříjemná. Výtah, ve kterém jedete, se zasekl mezi patry. Je jisté, že oprava bude trvat dlouho. Ve výtahu jste zůstali s jedinou další osobou, nemáte s sebou nic ke čtení a signál mobilního telefonu vám nefunguje. Chtě nechtě si začněte si povídat s osobou, která s vámi zůstala ve výtahu. Při rozhovoru se snažte mít 1) pro její názory pochopení, i když s nimi nesouhlasíte, 2) mít pod kontrolou své emoce.
- Skupina 1 – ti kteří mají stejné číslo (1), počkají za dveřmi, aby neslyšeli zadání, které dostane druhá skupina. Obě skupiny instruujte, že si nemají vzájemně říct své zadání.
- První skupině, rozdejte kartičky s názorem, který budou v rámci aktivity zastávat. Tento názor je plný předsudků a nepřátelství k nějaké skupině lidí. Teď se o své pravdě pokusí přesvědčit člověka, se kterým uvízli ve výtahu. Názory, o kterých můžete diskutovat, najdete v příloze této aktivity. Podle toho, nakolik jsou žáci zvyklí pracovat, můžete kartičky buď rozdat, nebo je přečíst nahlas.
- Skupina 2 – žáci, kteří si vylosovali číslo 2, dostávají toto zadání: jste zaměstnanci neziskové organizace, která se zabývá lidskými právy (viz příloha). Snažte se vyslechnout svého spolucestujícího ve výtahu a přesvědčit ji o tom, že vaše práce je smysluplná (podrobnější zadání viz níže).

- Skupiny se sejdou a každý si najde dvojici se stejným obrázkem.
- Připomeňte žákům, že jsou zaseklí ve výtahu a nemohou odejít, když jim bude rozhovor nepříjemný. Dvojice vedou dialog, každý zastává přidělenou roli a snaží se u druhého dosáhnout podporu svého postoje a cílů. Doba, po kterou účastníci zůstávají v roli, může být relativně dlouhá (5-10 minut).
- Po domluveném čase rozhovory ukončete.
- Žáci se vrátí do původních skupin a teď budou mít role obrácené, avšak ve dvojici budou prezentovat jiný názor než v prvním kole.
- Vyzvěte žáky, aby vám vrátili kartičky a spolu s kartičkou i roli, kterou měli přidělenou.
- Nezapomeňte si ponechat dostatek času na reflexi. Ptejte se: Jak se ve hrané situaci cítili? Která ze dvou rolí jim byla pohodlnější a proč? Jak postupovali, jak

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

Vyrovnaní se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

probíhal rozhovor? Čím svého partnera přesvědčili nebo proč se jim ho nepodařilo přesvědčit?

- Mluvte o tom, proč je tak těžké přesvědčit někoho o svém názoru, pokud jeho přesvědčení je jiné. Co by musel někdo udělat, aby vás přesvědčil, že se mýlíte? Jak by musel mluvit, abyste s ním pokračovali v rozhovoru přátelsky?
- V tomto cvičení si to většinou ti, kteří obhajují předsudeční názor, užívají, zatímco obhájcí lidských práv jsou frustrováni. Tato frustrace se může lehce změnit na vztek. Přitom většina předsudečných názorů je způsobená strachem z něčeho, co neznáme. A strach může lehce způsobit problémy tam, kde bychom měli / mohli zůstat klidní.

Když s námi začne mluvit někdo, kdo zastává jiný názor, obvykle nemáme čas na přípravu.

Abychom byli s těmito lidmi schopni mluvit a umožnili konstruktivní komunikaci, vznikl postup, který nazýváme PLEASE – podle počátečních písmen anglických slov popisujících šest kroků konstruktivní komunikace:

- P – pause = přestávka / pauza,
- L – listen = naslouchání,
- E – empathy = empatie / vcítění se,
- A – analyse = analýza,
- S – speak = mluvení,
- E – expectation management – "ukočírování" svých očekáváníí.

Abychom se vyhnuli konfliktu, snažíme se rozhovor vést tak, abychom neargumentovali agresivně a snažíme se rozpoznat argumentační fauly druhého, abychom se nechytily do pastí logických chyb. Hlavní argumentační fauly najdete v příloze této aktivity.

Poznámky:

- Můžete použít vzorové role / názory z přílohy, nebo může každý na začátku zapsat na lísteček předsudek, který ho nejvíc rozčiluje a po přečtení jej přidat na nástěnku. Z nástěnky si pak při zadávání rolí každý vybere názor, který chce zastávat.
- V případě, že by některé z témat v pracovním listu mohlo posílit předsudky a stereotypy, které ve skupině jsou, pracujte raději s tématy, které přinesou záci.
- Tomu, jak udržet komunikaci konstruktivní, se bude věnovat další kapitola.

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

Vyrovnaní se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

PLEASE

P – pause = přestávka / pauza

Neberte si osobně, když jiní říkají něco, co se protíví vašemu přesvědčení.

Neodpovídejte hned a nechte si čas na zklidnění a rozmyšlení.

L – listen = naslouchání

Naslouchejte tomu, co druhý říká a nesudte ho pro to. Často máme tendenci rovnou někoho zaškatulkovat a podle přisouzená škatulky posuzovat všechno, co řekne. Možná má ke svému názoru nějaké důvody. Ptejte se ho, proč si to myslí, co ho k tomu vede.

E – empathy = empatie / vcítění se

Zkuste pochopit / vcítit se do důvodů toho, proč si druhý myslí to, co říká. Je to způsobeno jeho výchovou? Má to ze školy? Má nějakou osobní zkušenost? Nebo to říká, protože čeká, jak zareagujete?

A – analyse = analýza

Přemýšlejte potichu o tom, proč tomu věří. Jaké argumentační fauly používá.

Jaká používá slova a slovní spojení? Snažte se pochopit partnerovu logiku, ale svou analýzu mu nesdělujte.

S – speak = mluvení

Mluvte pouze, když jste k tomu vyzváni. Je to těžké, ale (skoro) vždy vás vás druhá strana vyzve, abyste řekli svůj názor. Druhý chce slyšet, že s ním souhlasíte. Všichni máme alespoň nějaké společné hodnoty. Potvrďte je. Když sdělujete svůj názor, používejte slova druhé strany, její způsob uvažování.

E – expectation management – "ukočívání" vlastních očekávání

Nečekejte, že druhá strana změní svůj názor nebo dokonce přijme ten váš.

Většinou se dovíte pouze víc o tom, jak druhý člověk myslí, čeho se bojí nebo v co doufá. 30 - 40 % lidí svůj názor nikdy nezmění. U zbytku můžeme dosáhnout alespoň něčeho – třeba se podívá na problém z jiné strany. Možná začne přemýšlet o problému jiným způsobem. U koho nebo u jakého tématu máte šanci na alespoň malý posun zjistíte tím, že budete pozorně naslouchat.

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

Vyrovnění se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

Názory, které hájí žáci ze skupiny 1

1 - Muslimové mají svou kulturu, své tradice, své zvyky. To je v pořádku, na tom nechcete nic měnit. Ať si je mají. Ale ať je netahají sem. Je nepřijatelné, aby je vnucovali nám. Nerespektují ženy ani lidská práva. Nesouhlasím s tím, aby se kultury míchaly. Ať muslimové se svou kulturou zůstanou tam, kde jsou. Pokud chtějí sem, tak ať se nám přizpůsobí.

2 – Židé vládnou světu. Ovládají banky, průmysl, módu, média, Hollywood. Zvyšují inflaci a vyvolávají krize, aby si nahromadili co největší zisk. Na světě je mnoho skupin, které se rvou o moc, ale nejvíc moci se kumuluje v židovských rukou a oni si ji předávají mezi sebou a nikoho mezi sebe nepustí. V médiích zveřejňují banality, aby odpoutali pozornost od svých machinací. Uvědomte si, že toto je naše země a ne aby nám tu rozhodovali židi.

3 – Považujete se za feministku. Myslíte si, že přišel čas, aby ženy měly významnější roli ve světě. Významnější než muži. Tisíciletí byly ženy otrokyněmi mužů. Teď je čas, aby se to obrátilo. Ne rovnost, to vlastně ani není možné. Teď je čas na odplatu. Ať si teď muži vyzkoušejí, jaké to je být v podřízeném postavení. Svět, kde by vládly ženy, by byl mnohem lepším než ten, který ovládají muži.

4 – Nemáte nic proti homosexuálům. Ale nechcete, aby o tom mluvili veřejně. Ať jsou homosexuály, pokud to řeší v soukromí a neobtěžují tím ostatní. Vy také nechodíte po ulici polonahý a neřvete, že jste heterosexuál. Kdo ví, jaký dopad to může mít na děti, když to vidí. Ničí tím klasickou rodinu. A teď by ještě chtěli děti adoptovat! To je rozhodně nesprávné a nemělo by se to podporovat, stejně jako ten nesmysl s manželstvím homosexuálů. Manželství je vztah muže a ženy, nemohou ho tedy uzavřít homosexuálové.

5 – Všude jsou tady ti černí. V tomto státě někteří lidé pracují, platí daně, chovají se spořádaně. Ale je zde část společnosti, osoby které nic nedělají a ani se o to nepokouší. Jenom si chodí pro sociální dávky, dělají děti, všichni kouří. A my jim platíme, aby na to všechno měli. Pak nám chybí peníze na zdravotnictví nebo na školství. Ale vina je i na naší straně. Kdyby nedostávali tak vysoké dávky, museli by něco dělat. Černí se dopouštějí více trestných činů, to je dokázané. Já nechci z mých poctivě vydělaných peněz platit sociální dávky pro ty, kteří ani dělat nechtějí nebo financovat jejich pobyt v luxusním kriminále.

Role žáků ze skupiny 2

Právě jste nastoupili do neziskové organizace „Rovná práva pro všechny“. Jste hluboce přesvědčeni, že všichni lidé jsou si rovni a konečně by si to měli všichni uvědomit. Jste rád(a), že jste získali místo právě v této společnosti. Jste přesvědčeni, že diskriminace je jed, který ničí společnost.

Pokuste se přesvědčit svého partnera v rozhovoru, aby se do činnosti vaší organizace ve prospěch některé ze skupin, které podporujete (uprchlíci, sociálně vyloučení, národnostní menšiny, homosexuálové) zapojil, a pokud na to nemá čas, tak aby jí poskytl alespoň nějaký finanční příspěvek.

Co je na tom argumentu špatně?

Krátký úvod do logických chyb argumentace

Dr. Maja Nenadović, upravil Tvrтко Pater (prosinec 2018)

V textu je vyjmenován přehled nejčastějších argumentačních faulů a logických chyb. Nezbytným předpokladem pro rozpoznání a pochopení chyb v uvažování je studium formální logiky. Než začnete organizovat diskuse a debaty ve třídách, je vhodné se předem seznámit s možnými úskalími a s nejčastějšími chybami v argumentaci. Pochopení toho, kde je v argumentaci logická chyba, tzv. argumentační faul, pomůže facilitátorovi vést diskusi kýženým směrem. Rozpoznání argumentačních faulů a jejich identifikovat je – důležitým předpokladem schopnosti na ně zarea-govat.

Nejčastější argumentační fauly

- **Rychlé zevšeobecnování** vede k zobecňujícímu závěru na základě jednoho nebo několika málo případů. „Rom mi ukradl peněženku. Všichni Romové jsou zloději.“
- **Vložená odpověď**: Otázka již obsahuje odpověď a – neexistuje způsob, jak odpovědět na otázku, aniž by odpovídající přiznal nebo přisoudil někomu vinu. „Jak dlouho jste bil svou ženu?“, nebo ... „Děti přistěhovalců mají horší známky ve škole. Je to proto, že jsou hloupé, nebo jsou prostě líné?“
- **Falešné dilema**: Omezení škály možností pouze na dvě možnosti, i když ve skutečnosti existuje možností více. Tento argumentační faul označujeme také jako buď-anebo nebo jako černobílé myšlení. „Buď jste se mnou, nebo s teroristy!“ (President George Bush Jr.)
- **Odkaz na autoritu**: Namísto použití platného argumentu se řečník zaštití postojem nebo názorem člověka, instituce nebo textu, který má autoritu. „Bible říká, že homosexualita je hřích.“
- **Odklonění pozornosti** (v angličtině red herring – červený slaneček - shnilý slaneček páchne tak strašně, že by odradil i policejního psa). V taktice jde o přesměrování pozornosti – použije se argument, který je irelevantní, nebo se vypíchne bod, který odvádí pozornost od podstaty

diskuse. „Myslím, že to je dobrý důvod pro vytvoření přísnějších požadavků na postgraduální studenty. Koneckonců, jsme v rozpočtové krizi, a nechceme, aby se to projevilo na našich platech.“

- **Ad Hominem – osobní útok:** Místo argumentu zaútočíme na osobu nebo na její vlastnosti. „Ty jsi prostě příliš mladý na to, abys pochopil něco tak složitého.“ „Pro muže je nemožné pochopit problematiku potratu nebo ji vnímat z ženského pohledu.“

- **Odvolání se k tradici:** Tvrdíme, že bychom měli něco dělat, protože jsme to (tak) dělali vždy. Daná činnost je odůvodněna výhradně tím, že je to tradice. „Politika byla vždy mužská záležitost, tak to prostě je.“

- **Falešná analogie** (Slippery Slope – kluzký svah): Tvrzení, že pokud se stane A, nevyhnutelně to povede k B, které povede k C, a proto bychom neměli umožnit, aby se stalo A. Falešná analogie je založena na sledu událostí, které mají způsobit dominový efekt. „Pokud bychom dovolili manželství homosexuálů, co přijde dál – legalizace pedofilie?!“ nebo „Legalizace konopí nevyhnutelně vede k nárůstu závislých na heroinu.“ „Lžeš. Kdo lže, ten krade. Kdo krade, může i zabít. S vrahem se nebudu bavit!“ „Když si sem pustíme víc cizinců, budou tu pak mít děti a postupně jich bude víc a víc. Bude to taková pomalá genocida českého národa.“

- **Kruhová úvaha:** Předpoklad obsahuje závěr. „Pokud [gayové] nechtěli být napadeni, proč tamtudy šli?!“ nebo „Kdyby to bylo k něčemu, už by to někdo udělal.“

- **Odvolání k přírodě:** Tvrzení, že „přírodní“, je ze své podstaty lepší. „V našem tabáku už nikdy nenajdete žádné přidané látky. To, co vidíte, dostanete. Jednoduše 100% tabákové listy. Skutečně autentické chuť tabáku. Čistě přírodní.“

- **Nirvana faul:** Argumentujeme proti něčemu tím, že výsledek by za to nestál (standardy nastaveny nereálně vysoko) nebo by mohl být špatný (nepodložená tvrzení). „Děti homosexuálů by mohly být ve škole šikanovány, proto bychom neměli dovolit adopci dětí homosexuály.“ Nebo „Recyklace nevyřeší změnu klimatu, a proto je k ničemu.“

- **Ad populum – odvolání se k davu:** Pokud je údajně něco populární, nebo tomu věří mnoho lidí, je prý tvrzení pravdivé. „Bůh musí existovat, protože jak jinak je možné vysvětlit, že 90 % lidí jsou věřící?“
- **Ad ignorantiam:** Výzva k setrvání v omylu říká, že nějaké tvrzení je pravdivé, protože nemáme důkaz dokazující jeho nepravdivost. „Neexistuje důkaz, že aluminiumchlorhydrát je karcinogenní, takže to znamená, jeho použití je bezpečné.“ „Nikdo nedokázal, že Bůh existuje, takže Bůh neexistuje“ vs „Nikdo nedokázal, že Bůh neexistuje, takže tedy Bůh existuje“.
- **Odvolání se k emocím:** Jde o manipulaci, kterou se debatér snaží vyvolat emocionální reakce. „Musíme bojovat proti těm, kteří nenávidí naše hodnoty! Pravda zvítězí! Dlužíme to svým dětem!“
- **Post hoc, ergo propter hoc:** Faul typu příčiny a následku, který předpokládá, že jen proto, že B se stalo po A, A ve skutečnosti způsobilo B. „Neměli jsme všechny tyto problémy před několika desítkami let, ale pak přišli všichni tito přistěhovalci...“
- **Cum hoc, ergo propter hoc:** Faul typu příčiny a následku, který předpokládá, že proto, že se dvě věci staly současně, jedna způsobila druhou. „Nejvíce krav uhyne v Indii v létě. V létě se také zvyšuje spotřeba zmrzliny. Z toho vyplývá, že zvýšená spotřeba zmrzliny způsobuje úhyn krav.“

Jak mluvit o kontroverzních tématech¹

Kontroverzní témata jsou ta, která vzbuzují silné emoce a mají potenciál rozdělovat společnost. Některá jsou stálicemi a jejich otevřením vyvoláte přinejmenším nesouhlas mezi účastníky debaty nebo diskuse. Mezi tato statická témata patří postavení menšin, u nás zejména Romů, nebo politické postoje a názory, či ekologie, domácí násilí, sexuální orientace. Jiné se objevují v souvislosti s aktuálním děním ve společnosti – může se jednat třeba o uprchlíky, muslimy nebo „pouze“ o televizní programy a celebrity. Není dobré je otevírat ve chvíli, kdy se potřebujeme věnovat jinému tématu, ale nemůžeme se jim trvale vyhýbat a odmítat diskuzi o nich. Tento text je pouze stručným shrnutím doporučení Rady Evropy, které vás má inspirovat k rozšiřování vlastních kompetencí, případně k vyzkoušení některé z námi publikovaných metod.

Součástí kompetencí pro demokratickou kulturu je schopnost naslouchat názorům, se kterými nesouhlasíme, věcně argumentovat a případně uznat druhé straně pravdu. Aby se toto mohlo v rámci třídy a školy stát, je úkolem pedagoga vytvořit bezpečné prostředí, které svobodnou diskuzi bez odsuzování a nálepkování umožňuje.

Podle dokumentů Rady Evropy je kontroverze součástí života v demokratické společnosti a není potřeba se jí bát, naopak je žádoucí na ní mladé lidi připravit a naučit je schopnosti a dovednosti diskutovat o sporných otázkách. Diskuse o těchto tématech přispívá k vytváření pocitů zodpovědnosti za vlastní život a větší ochotu zapojovat se do demokratických procesů, jako je například právo volit či být občansky aktivní. Schopnost diskutovat o kontroverzních tématech napomáhá pochopení a přijetí základních evropských hodnot – demokracie, lidských práv a právního státu. Přispívá k prevenci extremismu a radikalizace, xenofobie, diskriminace a projevům nenávisti na internetu. Dále rozvíjí schopnost kritického posuzování informací a předchází nekritickému přijímání různých konspiračních teorií, které se objevují na internetu nebo jinak šíří mezi lidmi.

¹ Zpracováno podle Jak vyučovat kontroverzní témata. Instruktažní balíček pro učitele [online], Centrum občanského vzdělávání Fakulta humanitních studií UK, 2017, [cit. 10. 8. 2017], dostupné z: www.obcanskevzdelavani.cz.

Pokud nemají mladí lidé příležitost diskutovat o sporných otázkách ve škole, nemohou tu v bezpečném prostředí sdílet své obavy a neslyší jiné názory na různé témata, jsou zmateni a frustrováni a spoléhají na zdroje, které mají k dispozici.

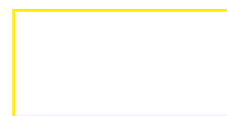
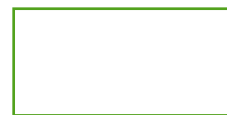
Kontroverzní témata jsou obtížná. Vyznačují se tím, že bez ohledu na zastávané názory a postoje vzbuzují silné emoce. Na otázky, které při nich vyvstávají, neexistují jednoduché odpovědi, problémy nemají jednoduchá řešení. Mají tendenci vytvářet nebo posilovat problémy mezi lidmi a skupinami.

Práce s kontroverzními tématy přináší pro učitele určitá rizika. Musí jednat dostatečně citlivě s žáky z různých prostředí a kultur. Měl by zabránit eskalaci napětí ve třídě. Měl by zůstat podle možnosti nestranný a nevnucovat žákům svůj vlastní postoj. Měl by být dostatečně informován o různých přístupech k tématu a být schopen používat komunikační techniky, které i u kontroverzních témat umožní vést kultivovanou diskusi či rozhovor. Je nutné dlouhodobě budovat bezpečné prostředí, které umožňuje vyjádřit různé názory bez rizika.

Jak se má pedagog na práci s kontroverzními tématy připravit

Kontroverznímu tématu musí pedagog přiznat jeho kontroverzitu. Důležitý je respekt ke skupině, se kterou pracuje, a ke každému jednotlivci z této skupiny. Aby mohl pedagog pracovat na kontroverzních tématech se skupinou, musí mít vzhledem k nim dobrou sebereflexi a mít předem pečlivě promyšlený svůj vlastní vztah k tématu. Doporučujeme důrazně nepouštět se se skupinou do témat, o kterých nemusí být pedagog schopen diskusi zvládnout, ať už kvůli svým vlastním postojům a zkušenostem nebo kvůli nedostatečné znalosti problematiky.

Kontroverzní témata mohou do výuky přinést žáci, nebo je může otevřít pedagog. Ve druhém případě je nutné zvážit, jestli je téma pro danou třídu (skupinu) vhodné, jestli se budou žáci domnívat, že se jich téma dotýká, a budou chtít o něm přemýšlet. Také musí zvážit, komu mimo třídu by mohlo téma vadit (rodičům, kolegům, vedení školy). Na případné námítky je potřeba se připravit a

také vědět, kdo mě podpoří v případě, že budu muset práci s tímto tématem hájit. Pedagog musí mít také jednoznačně formulovaný vzdělávací cíl/cíle. K tématu je potřeba si zajistit dostatek materiálů, které zastupují různé úhly pohledu na daný problém. Tyto úhly pohledu je nutné se skupinou analyzovat a pokusit se porozumět příčinám, které k jejich náhledu vedly.

Není podmínkou, aby učitel neřekl svůj názor, ale tento názor musí prezentovat pouze jako svůj vlastní názor, který je jedním z možných přístupů a není nevyhnutně správný; tento názor musí žákům dostatečně zdůvodnit, proto je potřeba mít připraveno dostatek faktů.

Jak už bylo řečeno výše, abychom mohli kontroverzní témata otevírat, musíme dlouhodobě vytvářet bezpečné prostředí, kde mají žáci možnost svobodně projevit svoje názory bez rizika výsměchu nebo odsouzení. To je motivuje k aktivitě a spolupráci. Diskuzi o kontroverzním tématu přizpůsobíme i prostředí třídy. Dbáme na to, aby na sebe všichni viděli, nejvhodnější je sezení v kruhu. Musíme předem vědět, jaké metody použijeme, mít naplánován čas a tento pak dodržet. Důležitou součástí práce s kontroverzními tématy je reflexe, které věnujeme dostatečný prostor. Mějte na paměti, že práce s kontroverzními tématy je dlouhodobý proces a žáky je potřeba na tuto práci soustavně připravovat – nenechte se odradit tím, když to napoprvé nevyjde a žáci odmítnou o tématu diskutovat. K odstranění řady bariér a nedůvěry slouží právě dlouhodobá práce na vytváření bezpečného prostředí a rovných vztahů.

Průběh lekce

Když se žáky kontroverzní téma otevřeme, připomeneme si na začátku lekce pravidla pro průběh diskuse. Dále zjistíme, co žáci o tématu vědí, z jakých zdrojů jejich informace vycházejí a co si o něm myslí. Při vedení lekce se důsledně vyhýbáme zavedeným klišé (nepřizpůsobiví občané, islám je náboženstvím nenávisti, homosexuální lobby, ekoteroristé) a zevšeobecněním (Češi jsou rasisté; politici lžou). Obhajobě různých názorů

na vybrané téma dáváme vyvážený prostor. Žáky vedeme k tomu, aby naslouchali ostatním, dokázali vlastními slovy shrnout řečené a až pak říct svůj vlastní názor.

Na závěr shrneme, k čemu jsme dospěli, v čem se shodneme a kde jsou naše názory rozdílné. Formulujeme, jaké cíle se nám povedlo dosáhnout a jak bychom mohli v práci s tématem pokračovat. Na shrnutí pocitů, závěrů a zbylých otázek zvolíme vhodnou reflexní metodu.

Když budete mít připravených několik metod, jak pracovat s kontroverzními tématy – kratších a delších, můžete je operativně zařadit, když se takové téma objeví v rámci výuky a vy s ním v dané chvíli potřebujete pracovat.

Kdo vládne a jak vládne²

Anotace: V průběhu lekce se žáci učí o různých formách řízení společnosti a vlády. Na příkladu fiktivního příběhu promýšlejí spravedlivost v uspořádání státního řízení s ohledem na svobodu jedince.

Časová dotace: 1-2x 45 min, podle velikosti skupiny a její zkušenosti s tímto způsobem práce.

Způsob práce: Práce probíhá ve dvojicích a větších skupinách. Jejím výstupem je definice různých typů společenského zřízení na základě zkušeností žáků a příběhu ve čteném textu. Učitel by měl definice na závěr odborně korigovat a pojmy vysvětlit.

Kompetence pro demokratickou kulturu: Žáci zvládnou popsat demokracii, svobodu, práva a povinnosti, občanství. Rozumí důležitosti dodržování lidských práv, vnímají, že lidé mají různé názory a postoje a je schopen to respektovat. Chápu důležitost uplatňování stejných práv a spravedlnosti pro všechny občany bez rozdílu. Aktivita rozvíjí schopnost respektující komunikace, schopnost analyzovat informace a jasně formulovat zastávané názory. Žáci jsou schopni naslouchat druhým a reagovat na jejich argumenty. Svoje argumenty jsou schopni podložit důkazy.

Tváří v tvář historii: Člověk a společnost.

Cíl: Žák formuluje možné argumenty proti demokracii a platnost těchto argumentů kriticky vyhodnotí.

Vlastní formulace cílů:

- Žáci ve dvojicích formulují názory na formu vlády ve čteném příběhu.
- Žáci sdělí argumenty pro a proti životu ve společnosti popsané v příběhu a vymezí, čím se vyznačují jednotlivé druhy společenského zřízení.
- Žáci porovnají způsob zřízení společnosti v příběhu se svou vlastní zkušeností.

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

Vyrovnění se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

Metodické pokyny a popis:

1. Učitel zahájí vyučovací hodinu přečtením příběhu „Sikkalské království“. Každý žák musí mít k dispozici vlastní kopii příběhu, aby si ji mohl číst současně s učitelem, který bude příběh číst nahlas. Učitel by se měl přibližně v polovině čtení příběhu zastavit a zeptat se:

- Co si myslíte o životě v Sikkalském království z toho, co jste prozatím slyšeli?

Na konci příběhu se učitel musí zeptat:

- Jaký je podle vás život v království teď?
- Změnil se v něčem váš názor?
- Myslíte si, že se v Sikkalském království vládne spravedlivě? Proč ano, proč ne?

Učitel rozdělí žáky do dvojic a požádá je, aby zhodnotili kvalitu života v Sikkalském království. Žáci obdrží papíry, na které napíší, jaké jsou podle jejich názoru výhody a nevýhody života v Sikkalském království. Učitel požádá dvojice, aby prezentovaly své názory před celou třídou a napsaly hlavní body na tabuli tak, aby je viděla celá třída.

2. Poté učitel požádá žáky, aby si představili, že jsou přizvanými experty na společenská zřízení a na konferenci mají diskutovat o výhodách a slabinách Sikkalského království. Třída je direktivně rozdělena do dvou velkých skupin a debatuje: jedna skupina je požádána, aby argumentovala pro to, aby v zemi i nadále vládl král; druhá skupina je požádána, aby argumentovala pro vládu lidu (nikoliv pouze krále) a pro to, aby lid zasahoval do chodu země. Učitel poskytne skupinám několik minut na rozmyšlenou a vyhotovení seznamu argumentů, které budou používat během debaty. Dvě odlišné skupiny se posadí proti sobě v protilehlých částech třídy a debata začne. Žáci začnou střídavě vyjadřovat svoje názory – je možné použít např. tužku, která bude sloužit jako mikrofon. Učitel požádá žáky, aby sdělili své názory na to, které argumenty byly přesvědčivější. Na konci diskuse je důležité dát prostor pro to, aby se žáci přesunuli na tu stranu, s níž opravdu souhlasí. V případě, že třída není zvyklá pracovat ve dvojicích, prezentovat, naslouchat si a diskutovat, pravděpodobně již zde vyčerpáte

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

Vyrovnaní se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

45 minut času. Následující částí lekce tedy můžete zahájit další vyučovací hodinu. Výstupy z práce určitě zachovejte pro následující hodinu.

3. Žáci jsou nyní připraveni zapojit se do společného definování tří základních druhů vlád. Učitel napíše na tabuli nejprve slova monarchie a diktatura. Vyzve žáky v původních dvojicích, aby zkusili najít v Sikkalském království některé z příkladů, na nichž podle nich funguje monarchie a diktatura. Vybrané dvojice představí svoji práci. Učitel připíše na tabuli slovo demokracie a vyzve žáky, aby navrhli, co by se mělo v Sikkalském království změnit, aby se stalo demokracií.

Pozn: Samozřejmě lze s žáky dojít k rozlišení monarchie, kde král má reprezentativní moc (například Velká Británie, Nizozemí, Švédsko, Dánsko) a kde má výkonnou moc (například Saúdská Arábie).

Návrhy si společně prezentujte a pokuste se s žáky závěrem jasně definovat všechny tři typy vlád: monarchie; diktatura; demokracie. Pokud jste tuto aktivitu zasadili až do další vyučovací hodiny, můžete čas využít pro to, aby žáci pracovali s mapou, internetem a vyhledali země současného světa, kde se monarchie, demokracie a diktatura nachází.

Vyučovací hodinu zakončete reflexí:

- Jaký je systém vlády v naší zemi?
- Nalézáte v něm někdy některé z prvků Sikkalského království? V jakých situacích?
- Jaké země současného světa znáte, v nichž nacházíme monarchii, diktaturu?
- Nebo nalézáte někdy u nás projevy monarchie, diktatury?
- Byla naše země vždy demokracií, čím byla jiným v historii?
- Kdy jsi ty sám/sama naposledy využil/a výhody toho, že žiješ v demokratické zemi?
- Napadají vás nějaké zásadní slabiny demokracie?

2 Aktivitu vytvořilo Centrum občanského vzdělávání. Viz Kdo vládne a jak vládne [online], Masarykova univerzita Brno. [Cit. 7. 6. 2019]. Dostupné z: <http://www.vychovakobcanstvi.cz/kdo-vladne-a-jak-vladne>. Upraveno.

Sikkalské království

Sikkal je země rozprostírající se v horách. Po celá staletí udržovala se zbytkem světa pouze omezené styky.

Ačkoliv je Sikkal pouze malé království, v nedávné době přilákalo spoustu pozornosti. Je to především z důvodu neobvyklé organizace místní společnosti.

Pro začátek je nutné uvést, že žádný z obyvatel Sikkalského království netrpí hladu. Sikkalesané jsou v tomto ohledu soběstační a potraviny sdílí vzájemně se všemi, kdo je potřebují. Každé rodině je poskytnut dům bez nutnosti placení nájmu. Velikost domu je odvislá od počtu rodinných příslušníků jedné rodiny. Palivo pro topení a vaření je poskytováno zdarma, včetně pravidelného servisu spotřebičů. Pokud někdo náhodou onemocní, po ruce je vždy lékař. Každý v pololetních intervalech prochází bezplatnou lékařskou prohlídkou a pečovatelé často navštěvují staré lidi, rodiny s malými dětmi a každého, kdo vyžaduje nadstandardní péči. V Sikkalském království jsou všechny slasti života dostupné všem. Každá rodina dostává poukázkovou knížku a poukázky z ní směňují každoročně za různé luxusní zboží, například parfémy, nábytek nebo koření. S poukázkami je možné obchodovat nebo je možné si je ponechat a časem je směnit za něco nestandardního.

Jak jsou obyvatelé Sikkalského království toto všechno schopni zorganizovat? Kam až paměť místních obyvatel sahá, Sikkalskému království vždy vládla královská rodina. Současným vládcem je král Sik III. On rozhoduje o tom, kolik pracovníků je třeba pro jednotlivé druhy práce, například k pěstování plodin, stavbu domů nebo zdravotnickou péči. Lidé, kteří se budou těmito pracemi zabývat, jsou vybíráni již v pěti letech a odesíláni do speciálních škol k výuce. Zemědělci jsou vysíláni do zemědělských škol, stavitelé budov navštěvují technické školy, zdravotníci zdravotnické školy a tak dále. Všichni ostatní v produktivním věku pracují pro krále Sika v jednom z jeho královských paláců.

Nejzajímavější věcí na Sikkalském království je to, že nezná nic jako peníze. Nikdo nemusí být placen, protože každý má vše, co potřebuje!

Možná si budete klást otázku, zda má vůbec někdo důvod si v Sikkalském království stěžovat na vládnoucí poměry. Ve skutečnosti jsou takové stížnosti skutečně vzácné. Lidé, kteří si stěžují, jsou internováni v bezpečných psychiatrických ústavech. Konec konců, museli byste být blázni, abyste si stěžovali na život ve společnosti jako je tato, že ano?

Žákovské parlamenty

Žákovské parlamenty slouží k tomu, aby učily žáky diskutovat, dohodnout se, rozhodovat se kvalifikovaně a za svá rozhodnutí nést zodpovědnost.

Institut žákovského parlamentu tak na půdě školy kopíruje skutečný parlament, který je pro demokratický systém nezbytný. Spolurozhodování žáků o chodu školy je zapojuje do ovlivňování prostředí, které se jich bezprostředně týká a jehož jsou součástí. Přípravuje je tak na život občana v demokratické společnosti. Zároveň pomáhá činit ze školy demokratickou instituci.

Žákovským parlamentem je skupina volených žáků jedné školy (zpravidla jsou zde zastoupeny dvě děti z každé třídy). V ideálním případě tito volení žáci sbírají od spolužáků ve třídách i od učitelů informace o tom, co je zajímavá a co by mohli ve škole zlepšit. Na pravidelných schůzkách parlamentu (v nejlepším případě každý týden) řeší, jakým způsobem těmto nápadům vyjít vstříc. Spolužáky ve třídách pravidelně informují o své činnosti.

Žákovské parlamenty se nejčastěji věnují činnostem, které:

- proměňují fyzické prostředí školy a jejího okolí (vymalování chodby, pořízení šatních skříněk, lepší vybavení sanitárních zařízení, pořízení her a dalších předmětů na volnočasové aktivity konané ve škole),
- zlepšují atmosféru ve škole (soutěže, pořádání akcí, zapojování rodičů),
- rozvíjí vzdělání žáků (besedy se zajímavými lidmi, exkurze, pořádání výstav),
- podporují charitu (nákup kompenzačních pomůcek pro spolužáka, psí útulek, spolupráce s dětskými domovy).

Žákovský parlament:

- podporuje informovanost napříč školou,
- zvyšuje zájem žáků o školní společenství,
- vede děti k odpovědnému přístupu ke svému životu i ke světu,
- pomáhá jim nabývat dovednosti, které jim umožní podílet se smysluplně na životě společnosti,

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

Vyrovnaní se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

- dává jim možnost zažít, že mohou svět kolem sebe pozitivně proměňovat.

V prostředí školy navíc žákovský parlament pomáhá k:

- uvědomění si učitelů i vedení školy, že žáci jsou schopni participovat na fungování dílčích činností školy a zlepšování prostředí, ve kterém tráví společně čas učitelé i žáci,
- uvědomění si, že žáci dokážou formulovat své připomínky k určitým jevům a spolurozhodovat a podílet se na jejich zlepšování,
- uvědomování si rodičů, že jejich děti mohou svou aktivitou ovlivňovat prostředí a jeho fungování, ve kterém tráví podstatnou část svého času.

Doporučená literatura:

ŽÁKOVSKÝ PARLAMENT I. - III. (Sada metodik pro koordinátory parlamentu:

1. Jak začít s parlamentem, aby brzy neskončil
2. Jak vybrat zástupce tříd a udělat z nich dobrý tým
3. Jak vést zasedání, aby nás to bavilo [online], Centrum pro demokratické učení, [cit. 10. 6. 2019], dostupné z:

<http://www.skolaprodemocracii.cz/metodicka-podpora/prirucky-a-plakaty.html>.

Inspiraci i metodickou podporu je možné získat od instituce Škola pro demokracii:

<http://www.skolaprodemocracii.cz/>.

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

Vyrovnaní se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

Od dokumentů k příběhům a sobě samým.
Kompetence pro demokratickou kulturu.
Sešit 3

Editor: Dana Gabařová

Odborný garant: Tereza Štěpková

Autoři textů: Dana Gabařová, Marie Smutná

Jazykové korektury: Marie Smutná, Eliška Waageová

Děkujeme za poskytnuté materiály a texty organizacím a autorům: Centrum občanského vzdělávání, Židovské muzeum v Praze, Anne Frank House – Amsterdam, Michal Dubec, Irena Poláková, Maja Nenadovič a Tvrtko Pater, Marie Pospíšilová

Grafika a DTP: Eliška Waageová, Dana Gabařová

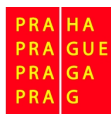
Rok vydání: 2019

Místo vydání: Praha

Tato publikace je spolufinancována z Evropského sociálního fondu a rozpočtu hlavního města Prahy.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

© Institut Tereziánské iniciativy
ISBN: 978-80-906000-5-8